

na taj nerazmjer. Miles iznosi da su žene i danas suočene s vječnim mitom o ženskom – žene su tu za muškarce i moraju biti zahvalne. Nigdje to nametanje nije tako upadljivo kao u holivudskoj filmskoj industriji i drugim masovnim medijima. Autorica ističe da treba proučiti razmjere u kojima su masovni mediji 20. stoljeća preuzeli ulogu starih oruđa vladanja u nastojanju da se žene zadrže pod jarmom te da moramo posvetiti pozornost ženama koje ne žive u zapadnom svijetu, gdje je teror nad ženama i danas svakodnevan.

Ipak, smatra Miles, čak i na Zapadu muškarci još imaju vodeću ulogu u zakonu, politici, poslovanju, industriji i vlasti. Ženska prava nisu izjednačena s "ljudskim pravima", odnosno s muškim pravima. Dubinski se obrasci sporo mijenjaju, pa je stoga potrebno preoblikovati moderno društvo – ni jedna revolucija, ni jedan zahtjev za ravnopravnošću do sada nije izborio ravnopravnost među spolovima. Ni jedno društvo nije uspješno uklonilo spolnu podjelu rada ni novca i moći koje rad donosi. Nigdje žene ne uživaju ista prava, povlastice i mogućnosti kao muškarci. Povijest žena, koja je toliko dugo nastajala, na neki je način tek rođena – žene se sada ne bore samo za nove definicije, zaključuje Miles, nego i za pravo da definiraju.

Djelo Rosalind Miles bit će zanimljivo onima koje zanima drugačiji pogled na povijest koji upozorava na dosad zanemaren ženski udio u oblikovanju kulture i civilizacije, onima koji se pitaju zbog čega je u povijesnim prikazima zastupljeno tako malo žena te aktivistima koji se bave ljudskim pravima i prevencijom diskriminacije. U ovoj je knjizi autorica nastojala odgovoriti na ta i slična pitanja na provokativan način, blizak široj publici. Pritom se nije služila znanstvenim pristupom, pa

je mjestimično, kako ističe urednica knjige, čak iznosila nepotpune ili povijesno netočne podatke. Iako Miles ističe da ovom knjigom iznosi povijest žena, a ne feminizma, ona je ipak, želeći istaknuti važnost ove teme, često isticala upravo feminističku perspektivu, zanemarujući druge perspektive. Ipak, njezino je djelo aktualno, provokativno i potiče na daljnje istraživanje. Nepobitno je da su žene gotovo potpuno zanemarene u zapisivanju povijesti čovječanstva te da njihova priča mora biti ispričana. Moramo učiti o ženama iz povijesti i sadašnjosti čije priče nismo čuli, da bismo odali počast ženama koje su stvarale i koje stvaraju povijest, zajedno s muškarcima.

Mia Bašić

Milana Černelić, Marijeta Rajković, Tihana Rubić (ur.) ŽIVJETI NA KRIVOM PUTU

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Gradski muzej Senj; Zagreb, sv. I/2008., sv. II/2009., sv. III/2009., 973 str.

U katalogu izložbe "Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca" (Etnografski muzej u Zagrebu, 1998.) možemo pročitati: "Predmeti pomoću kojih smo ovom izložbom pokušali posjetiteljima ispričati priču o životu bunjevačkih Hrvata iz Bačke od kraja 19. stoljeća pa do četrdesetih godina 20. stoljeća, pripadaju naraštajima Bunjevki i Bunjevaca koji danas žive u Hrvatskoj (str. 26) (...) Osobito smo njihovim sunarodnjacima u Hrvatskoj željeli nešto više ispričati o bunjevačkom načinu života kako bi bolje upoznali njihovu vrijednu baštinu i bogatu ravničarsku dušu. ... Nadamo se da sada o njima više znamo i da je ovo tek početak boljeg i dubljeg upoznavanja" (str.

40). Iz ravničarskoga kraja, gdje je prvotno istraživala podunavske Bunjevce, Milana Černelić doista kreće prema njihovu dubljem (u)poznavanju i prije desetak godina, ponukana znanstvenom znatiželjom, a i u potrazi za vlastitim korijenima, povezujući i uspoređujući kulturna obilježja i način života, prelazi iz ravničarskoga kraja na primorske obronke Velike Kapele ponad Senja, na istraživanje primorsko-ličkih Bunjevaca, ogranka s područja Hrvatske, onome kojemu pripadaju Bunjevci Krivopučani, o kojima je riječ u ovoj tro-sveščanoj monografiji.

Svjedoci smo globalizacije svijeta, ali i regionalizacije i partikularizacije, dvaju procesa koja se istodobno odvijaju, a uz koje se neminovno javlja zanimanje i potraga za identitetom, ključnom riječi suvremene etnologije i antropologije – bilo da je riječ o kulturnom, nacionalnom, etničkom, subetničkom, regionalnom ili nekom drugom identitetu. Znanstvenoj javnosti već je poznato da je monografija "Živjeti na Krivom Putu" plod višegodišnjih etno-regionalnih istraživanja pitanja etnogeneze Bunjevaca i bunjevačkog / bunjevačkih identiteta u okviru dvaju znanstvenih projekata izv. prof. Milane Černelić ("Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca" te "Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca"), timski obavljanih etnoloških istraživanja koja su se, često i u najoštrijim klimatskim uvjetima, sustavno odvijala od 2003. do 2007. godine na području Krivoga Puta, naselja na primorskim padinama Velike Kapele ponad Senja. Važno je istaknuti da je projekt Krivi Put zamišljen u okviru terenske i seminarske nastave glavne nositeljice projekta na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju te da je u istraživanju sudjelovalo i "ispeklo zanat" više generacija studenata. Posebna zaslu-

ga u tom poslu, procesu stvaranja ove monografije, ide predanom mentorskom radu osobito M. Černelić, ali i nemalom takvom udjelu i mladih kolegica asistentica, također urednica monografije – M. Rajković i T. Rubić.

Ovu velebnu monografiju od gotovo tisuću stranica čine tri konceptualno neodvojiva dijela koji čine tematsko-znanstvenu cjelinu, rukopis koji je već od prvoga sveska koncipiran tako da ostavlja prostora logičnom sadržajnom i metodološkom povezivanju s drugim dvama svescima. *Prvi svezak*, kao okvir i kontekst drugim dvama, sadrži sedam interdisciplinarnih priloga, u kojima je naglasak stavljen na povijesni prikaz ovoga područja i bunjevačkoga fenomena, na jezično-govorne osobine stanovništva, njegove geografske osobine te na segmente tradicijske kulture vezane uz razne etnološke teme (Danijela Birt, Mile Bogović, Ankica Čilaš Šimpraga, Matija Dronjić, Jasmina Jurković, Blaženka Ljubović, Enver Ljubović, Marijeta Rajković, Ivana Šarić Žic, Tihana Rubić, Marko Šarić). Uvodni dio u sva tri sveska koncipiran je slično: iznošenje svrhe i cilja istraživanja, teorijsko-terminološkog okvira te metodologije istraživanja, u svakom svesku prilagođene dotičnoj problematici. *Drugi svezak* monografije sastoji se od devet cjelina s temama iz duhovnoga i društvenoga života i kulture Krivopučana (*Obitelj i lokalna zajednica, Odijevanje, Prehrana, Medicina, Pučka pobožnost, Godišnji običaji, Vjervovanja, Mogućnosti korištenja i prezentacije tradicijske baštine*). Autori priloga, poneki i više od jednog, redom jesu: Milana Černelić, Marijeta Rajković, Tihana Rubić (*Uvod*); u ostalim priložima Dragica Husanović-Pejnović i Dane Pejnović; Tihana Rubić, Danijela Birt, Marinko Vuković, Milana Černelić, Enver Ljubović, Aleksandra Vlatković, Jasmina Jurković, Petra Kelemen, Marija Kulišić, Ivana Vuković, Marijana Belaj, Nevena Škrbić-Alempijević, Blaženka Ljubović te Marijeta Rajković. *Treći svezak*, s podnaslovom koji ujedno tumači njegovu tematiku, "Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka",

satkan je od sedam poglavlja autorica Sanje Lončar, Lucije Čurić, Valentine Dačnik i Irene Ivić. Autorice *Uvoda* trećeg sveska jesu Milana Černelić i Sanja Lončar. Važno je istaknuti da je u trećem svesku, osim što je koautorica uvodnih riječi, kao autorica najzastupljenija Sanja Lončar, i to čak u četiri od sedam priloga. Vrlo je velik broj autorica, osobito u drugom svesku, i ta činjenica pridonosi različitosti i vrsnoći pristupa temama odabranima prema specijalnosti i afinitetu svake pojedine istraživačice. Svakako je dobrodošla i odluka urednica da se uvrsti pretisak teksta Ivana Kukuljevića Sakcinskog "Pirni običaji okolo Senja" iz *Danice 1845. godine*, nešto što, nažalost, nije moguće imati uz svaku istraživanu temu, dok je ovdje poslužio i kao kakav kuriozitet.

Monografija je plod ozbiljnih, dugogodišnjih i vrsnih etnoloških istraživanja. Naglasak je stavljen na pitanja bunjevačkog identiteta i etnogeneze, a pratimo prošli i sadašnji način življenja Bunjevaca Krivopučana. U knjizi ćemo naići na mnogovrsne pristupe u istraživanju njihova života i kulture – i u etnografskom prikazu građe i u etnološkoj interpretaciji. Autorima je bio cilj utvrditi, s jedne strane, kontinuitete, a s druge transformacije tradicijskih obrazaca, uz odgovarajuću primjenu klasičnih etnoloških metoda, ali i sasvim novih pristupa – suvremenih trendova istraživanja višedimenzionalnosti identiteta od lokalnoga i regionalnoga do nacionalnoga i transnacionalnoga.

Promotrimo li likovnu opremu ove trosveščane monografije, njezine tri naslovnice, moći ćemo vizualizirati hod istraživačke ekipe po zavojitoj stazi prostranstava podno Velike Kapele na prve dvije naslovnice, ali i vijugav hod znanstveno-projektom te izdavačkim i suizdavačkim na-

porima. Pažljivije će oko, naime, moći uočiti da isti snimljeni prizor možemo naći na naslovnicama 1. i 2. sveska, i to na području Vrataruše, ali da na drugoj naslovnici već vidimo postavljene vjetrenjače (i) kao rezultat priloga jedne od autorica u prvom svesku o mogućnosti realizacije projekta iskorištavanja snage vjetra upravo na tom području. Naslovnicu trećega sveska o pripremama za brak i sklapanju braka krasi *pavenka*, biljka koja je uobličena u svadbeni vijenac krunila mladu u svadbenim običajima ovoga kraja. Na naslovnici pak trećega sveska naći ćemo rascvalu *pavenku*, koja također krasi i kruni posao uspješno priveden kraju.

Pri promociji prvoga sveska monografije "Živjeti na Krivom Putu" poneki su Krivopučani pomalo s nevjericom komentirali ovakav naslov knjige posvećene njihovu selu, ne znajući da taj intrigantni naslov, vezan uz predaju o dolasku Bunjevaca u ovaj kraj, uz kasnije objavljena još dva sveska, upravo odgovara objedinjenoj slici gotovo svih segmenata života od kraja 19. stoljeća do danas. Kasnije se pokazalo, i na lokalnim web-stranicama, da je monografija "Živjeti na Krivom Putu" uspješna i u popularizaciji struke te da je postala "kultna" i na ponos čitavom tom kraju (kao što je za neke mlade Zagrepčane kultna i gostionica Krivi Put u Zagrebu), knjiga koju bi "svaki Krivopučanin trebao posjedovati". Slično, dio znanstvene javnosti ponekad je etnološki rad nositeljice projekta karakterizirao kao život na (teorijsko-metodički) starom / krivom putu, pa je takav naslov monografije dvoznačan i ocrtava i život istraživanih i ponekad život glavne istraživačice, ujedno jedne od urednica.

U svakom slučaju, istraživanja na Krivom Putu, ukoričena u obliku ovoga monografskog trolista, pokazala su da su tri istraživačice - urednice – Milana Černelić, Marijeta Rajković i Tihana Rubić – osmislivši ovu vrlo vrijednu i unikatnu monografiju, napravile pomak prema rješavanju bunjevačkoga pitanja na putu prema vrijednim, izvornim etnološkim istra-

živanjima, i to upravo na jednom od najdeficitarnijih područja u hrvatskoj etnologiji – etnološkim monografijama. Osim toga, sudeći po odjeku kod lokalne zajednice, ova monografija važan je doprinos popularizaciji struke, ali i nemalen čimbenik u procesu prepoznavanja i boljega poznavanja njihova bunjevačkog identiteta i kulturne baštine ovoga dosad premalo istraživanoga potkapetskog kraja.

Prikaz ove knjige započeli smo rezultatima istraživanja bunjevačkoga podunavskog ogranka, znanstvenih napora za koje se može reći da su bili klica nastanka i ove monografije o primorskim Bunjevcima. Jedna i druga istraživanja postala su pak poticaj za daljnja istraživanja ličkih Bunjevaca, koja već traju, Bunjevaca koji s ovim primorskima čine zaokruženu cjelinu. Nedavno je monografija "Živjeti na Krivom Putu" dobila nagradu "Milovan Gavazzi", u kategoriji za znanstveni i nastavni rad, što je HED, Hrvatsko etnološko društvo, dodjeljuje svake godine. No, po mojem sudu, danas još nije moguće dati konačnu ocjenu vrijednosti ove monografije. Njezinu znanstvenu i kulturološku vrijednost bit će moguće u konačnici procijeniti tek kad bude završena rekonstrukcija čitavoga bunjevačkog znanstvenog mozaika, *puzzlea*, tzv. bunjevačkoga pitanja, a s naglaskom na njihov identitet, kulturnu povijest i podrijetlo. Daljnji terenski istraživački koraci, kako je istaknuto, već su poduzeti, a hoće li oni, pošto se istraže i preostali bunjevački ogranci u sklopu svih akulturacijskih i asimilacijskih procesa, završiti u suglasju s matičnim prostorom bunjevačke pradomovine – na jugoistočnom dinarsko-jadranskom graničnom području – pokazat će vrijeme i nova istraživanja.

Jelka Vince Pallua

Michał Sznajder, Lucyna Przebórska, Frank Scrimgeour AGRITOURISM

CABI, Oxfordshire, UK, 2009., 282 str.

Agroturizam predstavlja primarnu ili dodatnu aktivnost mnogih poslovnih subjekata u svijetu s vrlo različitim opsegom i oblicima. Autori u knjizi "Agritourism" daju prikaz novoga vala agroturizma u raznim dijelovima svijeta iz perspektive njihova znanstvenog interesa, a to su: poljoprivreda, agroekonomika, okoliš, ruralni razvoj, ruralni turizam i agroturizam. U knjizi autori, Michał Sznajder i Lucyna Przebórska iz Poljske (University of Life Sciences) te Frank Scrimgeour s Novoga Zelanda (University of Waikato), pišu o provedenim istraživanjima u području agroturizma.

Iako rekreacija na selu ima vrlo dugu povijest, autori polaze od činjenice da 1950-ih godina nitko odmor na selu ne bi nazvao agroturizmom. Moderna vremena komercijaliziraju ovaj tip rekreacije, pa je agroturizam sada dinamičan poslovni sektor u mnogim dijelovima svijeta. Osim toga, ima sve više znanstvenih istraživanja koja se bave ovom tematikom. To je zamjetan napredak, jer se donedavno agroturizam smatrao aktivnošću s nedovoljno ulaganja i dinamičnosti. Turisti žele doživjeti iskustvo u poljoprivredi i ruralnost na nov i intenzivniji način, a agroturizam budućnosti postaje moderan i unosan posao koji se temelji na informacijskoj tehnologiji.

Knjiga se sastoji od četiri dijela, koja su podijeljena na ukupno 19 poglavlja. Prvi dio, pod nazivom *Uvod u ekonomiku agroturizma*, sadrži četiri poglavlja u kojima su definirani koncept te ekonomska i socijalna važnost agroturizma, multifunkcionalni razvoj ruralnih područja i prostor u kojem se agroturistička aktivnost ostvaruje.

U definiranju termina autori polaze, pozivajući se na mišljenja stručnjaka